

Umění japonských zahrad

Longin Majdecki/W 1986

V každé zahradě, jako uměleckém díle se zrcadlí potřeby i životní podmínky člověka, jeho zajištění i víra, stejně jako rozvoj umění. Zahrady se různí také podle stupně kulturního rozvoje, zeměpisnou polohou a přírodních podmínek. To jsou příčiny velké rozmanitosti zahrad, které vznikaly na stejném území, ale v různých dobách; stejně jako zahrady, které sice vznikly současně, ale v různých zemích a odlišných kulturách.

Znaky japonských zahrad

Odlišnost japonských zahrad vychází z rozdílných podmínek – tak odlišných evropským. Proto jsou zahrady, které byly vytvořeny na základech těsně svázaných s krásou přírodní krajiny japonských ostrovů, s filosofickými názory, celou japonskou kulturou a každodenním životem.

Japonské zahrady – od samého počátku, tj. od XII. století – vycházely z krajinářství. Neobyčejně trvalý je již tradiční způsob, v evropských zahradách neznámý. Samozřejmě, v průběhu dlouhé doby vznikaly jejich různé projevy. Nicméně podstata krajinné zahrady zůstává stále stejná, její kořeny vycházejí z japonské kultury, je současně jejím znakem.

Japonská zahrada – to nejsou jen hodnoty estetické a prostorového řešení, je to rovněž jejich bohatost významná, vycházející rovným dílem ze samotné kompozice, jako bohaté symboliky náboženské, filosofických názorů, s nimiž je spojena celá zahrada a všechny jednotlivosti. Porozumění japonským zahradám vyžaduje pochopení jiné kultury, přitažlivé svými znaky a budící pozornost již dlouhá léta. Umocňovala je také dlouho udržovaná izolace, vlastní japonské politice. Tento zájem se projevil nápadným vlivem japonské zahrady – zejména od druhé pol. XIX. století – na zahrady v Evropě i jinde.

Příroda a zahrada

Příroda a krajina Japonska, měla na způsob života a kulturu i na vznik, utváření a vývoj zahrad zřetelný vliv. V Japonsku, jako krajině ostrovní, se život rozvíjel odděleně. Zahrnuje čtyři základní ostrovy: Honšu, Šikoku, Kiušu, a Hokaido, dále 3.500 malých ostrůvků v těsné blízkosti, což umožňuje přirozené spojení s kontinentem a starší čínskou kulturou, zejména však nejbližším poloostrovem korejským.

Japonsko je krajem horským, s nepatrnými možnostmi pro rozvoj zemědělství, které je omezené pouze na okraje břehů. Podnebí je blízké tomu, které převládá ve střední Evropě. Výbuchy vulkánů a neustálé zemětřesení, opakující se tajfuny a období dešťů provází každodenní život Japonců, což zdůrazňuje sílu přírodních živlů. Současně se tím ozřejmila závislost člověka na přírodě, bezmocnost vůči těmto silám a úctu ke stálému a bezprostřednímu soužití s živly. Bohatství přírody a krajiny upevňují její vědomé využívání, což současně rozvíjelo citlivost při rozvíjení rodné ostrovní krajiny.

Od nejstarších dob je v Japonsku známý zájem o přírodní tvary japonské krajiny, popisované v divadle, malířství a zahradách. Nejčastěji to jsou náměty – s mořem a početných ostrovů, s východem slunce, bohatstvím pobřežních hranic, a poloostrovy a zátokami, skalisté mořské pobřeží s horskou krajinou a rozpukanými skálami, potoky, vodopády, rovněž se zřejmým obrazem známé hory Fuji.

Velký zájem a hluboké prožitky vyvolávají změny v přírodě, spojené s ročním obdobím, od hromadného kvetení višně v časném jaře až po neobyčejně bohaté podzimní zbarvení listů – zejména četných javorů, ale i opad listů.

Silné spojení přírody s krásou přírodních tvarů se zobrazuje v prvotních vírách Japonska. V rámci šintoismu se stavěly jako kultury prosté prvky přírody – skály, hory, potoky, řeky, stromy a jiné přírodniny nadané silou, krásou nebo hrůzou, ale vždy určitého tvaru. Připisovaly jim dobré i zlé vlastnosti – pro člověka, i když to bylo obtížně srozumitelné.

Později – v VI. století - se po Japonsku rozšířil buddhismus, přišel sem z Indie přes Čínu a Koreu. Sehrál významnou roli při utváření japonské kultury a také zahrad. Zvláštní pozornost zasluhuje kontemplace spojená s buddhismem, velká úcta přírody – jako touha po nesmrtelnosti. V Japonsku silný vliv náboženství na zahradní umění přetrvával mnoho staletí. Ve skutečnosti je to i současný stav, není však již vlivem jediným. Tradiční formy japonské zahrady se vyvíjely v těsné závislosti na náboženských zásadách a filosofických názorech. I nyní jsou ty formy zahrad odrazem závislosti na náboženství – poselstvím pro současné japonské zahrady, i když nejsou přímo vázané na víru.

Podobný stav je u japonské architektury. Vychází z toho, že zahrada, budova, společně s okolní krajinou mají společné znaky a často tvoří harmonický a původní celek.

Tradice zahrad

Tradice japonské zahrady vychází ze tří základních činitelů: zachované dávné zahrady, traktáty o zahradách a rovněž jejich tvůrci. Z těchto tří, považuje se ten poslední, za nejdůležitější. Tvůrce určuje vznik zahrady, zda zahrada bude dílem uměleckým a zda bude dílem krásným. O tom, zda japonská zahrada bude pěkná rozhoduje její prostorové řešení – vycházející z rodné krajiny, výběru zahradních prvků, krásy jednotlivostí – v pojetí materiálním i duchovním. Až sloučením všech těchto prvků utváří zahradu jako plně umělecké dílo.

Umění japonských zahrad, kromě prostorového rozvržení, přírodních obrazů – doprovází v určitých částech scéna umělá s vlivem duchovna. Projevuje se bezprostředním procítěním celku nebo jednotlivostí v ovzduší místa a vzájemných souvislostí až přijetím zahrady. Takže cypřišek nebo balvan v japonské zahradě může působit umělecky, ale může se jevit jako prvek přírodní. Výběr prvků se tím také často řídí.

Společným znakem duchovních vazeb je v japonských zahradách vysoký stupeň subjektivnosti, i když mnohé symboly myšlenek jsou trvalé a nepodléhají změnám ani při dalším rozvoji kultury.

Látky mají dvojí význam symbolický a spojovací – asociativní. Symbolický význam má tehdy, když je mysl zaujata tvarem. Rozložení kamenů v zahradě má náboženský význam, zobrazuje vesmír aj. Různý mech mezi bambusem je symbolem samostatnosti vážnosti. Strmé skály a vysoké stromy se zaokrouhlenou korunou znamenají laskavost a umírněnost. Ploché kameny se skupinkami keřů nízkého růstu (i přistříhovaných) značí bezpečí a dobrotivost. Zahrady pivoňek, jiřin, růží, ságovníku ve spojení s červenými kameny zastupují obrazy na odlišení mnoha jednotlivostí odtržených, ale se zahradou spojených.

Asociativní znak založený na vlivu duchovna se opírá o návaznost působení jednoho v souvislosti s druhým, např. seskupení cedrů může navodit obavy a současně jsou symbolem nálady. Podobný dojem mohou vyvolávat ostré vrcholky jehličin prorůstající vesmír, což navíc je symbolem ducha.

Celá řada podobných souznění, při určité bezprostřední citlivosti, může být srozumitelná i pro Evropana. Až úplné seznámení se všemi prvky tvořících zahradu dovolí ocenit umění japonských zahrad.

Nejstarší zahrady

Japonské zahradní umění se odvozuje ve svých počátcích na styčích s kulturou Číny. Staré japonské kroniky z 5. století uvádějí zahradu s potůčkem založeným v Nihon – Shoki. Z téže doby pochází stará japonská báseň "Man You Shu" obsahující popis zahrady. Na počátku VII. století je již známa skalní zahrada s pahorkem "Syumi Sen" založená korejskými mistry u císařského paláce. Jiný příklad okrasné zahrady s rybníkem vznikl u paláce Fujihara – kyu u Asuka, koncem 7. století.

V 8. století byly vytvořeny zahrady v Nara, prvním hlavním městě Japonska – od r. 710. Do té doby se sídlo císařů často měnilo. Nové hlavní město a období s ním spojené, také nazývané Nara (710–794), bylo místem bujného kulturního rozvoje pod různými vlivy buddhismu i starší Chan-an, hlavního sídla dynastie Tang. Mělo pravidelně řešení – šachovnicové, uprostřed byla alej, nazývaná Boulevard, směřující od severu k jihu, na severním konci byl císařský palác – soubor budov. Vznikaly tam rovněž početné svatyně a sídla se zahradami.

Z období Nara pochází rovněž mezi jinými soubor svatyní Todaji, který se ve značné míře zachoval dosud. Opodál upoutá nyní velmi populární lesní park o rozloze 525 ha, nazývaný parkem daňků (Deer Park), v němž je řada náboženských budov zbudovaných v té době a mezi nimiž se toulají malé skupiny daňků.

Na rozvoj architektury v období Nara se váže velký rozvoj budování krajinných parků. Jsou již dobře známé a ukazují vhodné spojení harmonie přírodou. Byly zakládány v blízkosti svatyní, u paláců a vil. Jedna z takových zahrad "Tou In" se nachází v tehdejší hlavním městě a byla odkryta při archeologických pracích v r. 1968.

O několik let později – v r. 1975 – v rámci širokých archeologických výzkumů na území Nara byla odkryta nejhezčí zahrada – původně u císařského paláce, z 8. století. Tato zahrada je nejznamenitějším příkladem zahrady celého období Nara. Vyznačuje se dokonale zachovalým původním tvarem – je poměrně velká s nepravidelným jezerem uprostřed. Jezero má přibližně tvar písmena "S" – je dlouhé 55 m a široký 15 m, je vyloženo kameny v různých skupinách i na březích. (Obr.) Zahrada je neobyčejnou vzácností, je nejstarší zahradou Japonska v původní podobě. Je dokladem vysoké úrovně zahradní tvorby a rozvoje umění v té době. V r. 1978 byla zahrada uznána za drahocennou historickou památku a od r. 1984, po dokončení nutných prací, byla otevřena pro veřejnost.

Zahrady ”Šinden – Zukuri”

Nara hlavním městem byla krátce. Již od r. 794 se hlavním městem stalo Kyoto a bylo jím až do r. 1868. Současně s přenesením sídla císařem Kammu začíná nové období, nazývané Heinan, které trvalo až do r. 1185.

V období Heinan se rozvíjela kultura i zahrady pod čínským vlivem, i když je ovlivňoval japonský způsob života. Vedlo to ke vzniku prototypu japonské zahrady, který se začal šířit. V obytné architektuře se ustálilo prostorové řešení – nazývané ”Šinden – Zukuri” s ústředním pavilonem, jako hlavní budovou, s čelní částí na jih, do zahrady navazují kryté galerie spojující boční pavilony. Stejně významná byla zahrada, nazývaná rovněž ”Šinden – Zukuri”.

Zahrada se nacházela na jižní straně hlavní budovy jako volné prostranství s jezírkem a ostrovy, pohořím na jižní straně břehu. Obvykle vše doplňovaly kameny se zvláštním uložením, po březích i na pohoří. Voda přitékala do jezera z východu krytou galerií a odtékala na západ.

Celou zahradu doplňovaly rostlinné formy. Jednotlivé prvky zahrady, jejich výběr i uložení mělo přesně určenou symboliku. Svědčí o tom zvláštní předpisy a omezení. Obsahovaly také směrnice pro celkový výklad zahrady, navazující na přesné scény inspirované vybranými prvky přírodních krás rodné krajiny. Díky tomu byly takové zahrady velmi různorodé, současně však odpovídaly individuálním úmyslům tehdejších tvůrců a místním možnostem pozemku, obhospodařování i využití.

Znameníým příkladem výstavby residence typu “Šinden – Yukuri” z období Heinan je svatyně Byodo – in v Uji blízko Kyota. Zpočátku to byla vesnická residence náležející do mocného rodu Fujiwarů. V r. 1052 byla přeměněna na svatyni a tak zůstala po dnešní dny, současně se zahradou typickou pro buddhistické svatyně té doby. Estetická idea té zahrady navazovala na koncepci buddhistického ráje. Zahrada byla zřízena s využitím ramene řeky Uji a přirozené nádrže. Voda protéká podnes pod týlní částí paláce – svatyně. Naproti tomu před hlavním pavilonem je volné prostranství mezi verandou a vodou pokryta plasticky vzorovaným pískem. Území zahrady za nádrží i z boku je nevysoký pahorek porostlý bohatě keří a pěkný původní pavilon Shoro. Celek souboru svatyní svým rozložením na ostrově obklopeném vodou je velmi malebný a přitažlivý. Při pohledu z ostrova, od hlavního pavilonu Hoo – do se ve vodě zrcadlí pahorky a stromy, při pohledu zevně ostrova je vidět bohatá architektura, velmi prostorná a barevná, zobrazená na vodním zrcadle. Pozornost zaslouží také krásná kamenná svítilna umístěná před vratnicí Hoo – do, která je prototypem slohu Byodo – In.

Zásady japonské zahrady

Již v období Heinan vznikl traktát o utváření tehdejších japonských zahrad, známý pod názvem “Saku – tei – ki”. Je to nejstarší japonská knížka o zřizování zahrad, pochází z XI. století. Obsahuje sbírku pravidel a příkazů pro celkové utváření zahrady i jednotlivých prvků a vyjasnění některých symbolů. Autorem je Tachibana no Toshitsuna. Je překvapující množství doporučení nezvykle výstižných, které se mohou dodnes využívat pro inspiraci při koncepčním řešení nynějších krajinářských parků.

V traktátu se jeví příroda jako prostředí Buddy a vysoce jsou ceněny krásy přírody ve srovnání s uměle vytvářenými zahradami. Zdůrazňuje se při zahradní tvorbě – nutnost studia slavných a vynikajících krajin různých zemí. Je nutné poznat jejich ducha a spojení mezi přírodním prostředím a výsledným účinkem utváření krajiny. Je nutné pamatovat na harmonii mezi záměrnou činností a místními podmínkami.

V každém případě zřizovaná zahrada využívá inspiraci přírodního prostředí, zejména topografii místního území. Současně při studiu přírodních krajin není vhodné využívat krajinu nezajímavou, stejně jako v území již dříve upravovaného nebo dokonce zrušeného. Zdůrazňuje se, že pro zahradní tvorbu je nutná tvůrčí invence. Obrazotvornost. Rovněž je vhodné mít na zřeteli potřeby uživatelů. Významné jsou studie jiných příkladů – řešení zahrad, na nichž se může každý poučit a čerpat již ověřené řešení. Na zahradní tvorbu měly vliv prvotní víry a filosofické názory. Při rozložení prvků – vody a pahorků, rovněž kamenů a částečně i stromů v zahradě se přihlíželo vždy ke světovým stranám. Pramenilo to z čínské mytologie, podle níž strany světa měly různý význam a byly řízeny čtyřmi božstvy: východ Seiryem s mytickým zvířetem – Blankytným drakem, západ Byakkem s mytickým zvířetem – Bílým tygrem, jih Shujakem s Červeným ptákem a konečně sever Gemgem s Temným bojovníkem. Věřilo se, že východ je zřídlem čistoty, západ zřídlem zla a všech nečistot.

Z těchto důvodů od východu přitékal potok – z míst Blankytného draka, případně ze severovýchodu, tedy z levé strany při pohledu z domu na zahradu, z jižní strany Šinden – z jihu na západ – do místa Bílého tygra, tedy na pravou stranu zahrady nebo konečně na jihozápad. Současně má voda protékat pod budovou, aby mohla odnášet různé hříchy. Mělo to domu zajistit zdraví a dlouhověkost. Mělo se vyvarovat zákrut potoků, přičemž prostranství ohraničené tokem patřilo vlivu Blankytného draka, takže zajišťovalo šťastné bydlení, naproti tomu prostranství vnější se považovalo za nešťastné.

Významnou roli mají v japonských zahradách kameny, jejich výběr – podle druhu, tvaru, velikosti a barvy, především jejich rozmístění. Rozmíst'ují se v určitém pořádku symbolického významu, s přihlédnutím na jejich uložení v přírodě a vůdčímu balvanu, který určuje hlavní námět zahrady.

S využitím místních podmínek zahrady a přijatého řešení se vytváří různé skalní skupiny, náměty z moře, řeky, údolí a močálů nebo vlnící se trtiny. Obvykle jsou skupiny kamenů nepravidelné, složené z různých kamenů, ale v podstatě vyváženě vycházející z nerovnoramenného trojúhelníka, který má symbolický význam.

Přijatý význam symbolů vytvořila pevné zásady a příkazy pro aranžování kamenů.

Představují totiž svým způsobem tajemství tvorby zahrad. Nedodržování závazných pravidel mělo přinášet obyvatelům různé neštěstí. Tak například – kameny od přírody ležící se nesmí stavět opačně, tj. vzhůru nohama. Dábelské kameny se zlou povahou – nepoužívat, pokud se v zahradě již vyskytovaly mohly být zmírněny tím, že se oproti nim postavily kameny symbolizující Buddhu. Balvany výškou přesahující terasu se nemají ukládat blízko domu – hrozí předčasná smrt hospodáře, nicméně se to netýká kapliček a svatýň.

Kameny se nekladou ve směru opor budovy – znamenalo by to ztrátu pokladů; rovněž není vhodná strana jihozápadní – hrozí nemoc celé rodině. Větší barevné balvany se umisťují shodně s ostatními odstíny podle světových stran, tj.: bílé jsou na západě, červené na jih, modré na východ a černé na sever.

Vodopády se umisťují s využitím měsíce tak, aby se jeho svitodrážel ve vodě během nočních meditací. U vodopádů je nejdůležitější z kamenů tzv. práh, který společně s oběma bočními kameny určuje jeho tvar. Celek vodopádu symbolizuje osobu Buddy a je symbolem

hlavním. Před vodopádem je volné prostranství, které umožňuje pohled z terasy nebo verandy budovy.

Při ukládání pohorků v zahradě se využívá různorodosti místa a vodní hladiny, nevyužívá se jihozápadní strana, jelikož ta způsobuje potíže. Rovněž sedla mezi pahorky se neotvírají směrem k domu – ohrožuje to ženy. Cesty nemají sledovat směr dolin, mají se odchylovat. Strany jsou dalším doplňujícím prvkem. Podle dávných pověr se považují za ozdobu nebe v lidském životě, mají také odpovídat bohům čtyř světových stran. Voda tekoucí od východu – “cesty blankytného draka” – může nahradit devět vrb, pokud není dostatek vody. “Cestu bílého tygra” na západ od domu může zastoupit sedm škump, pokud tam není cesta. Jezírko před domem na jižní straně může zastoupit devět osik, pokud tam není voda. Pahorek za domem od severu mohou zastoupit tři kryptomerie – pokud tam není pahorek.

Staré poznatky určovaly, že stromy bohatě kvetoucí se mají vysazovat především – na východě, stromy s barevnými listy na západě. Strom jerlín (Sophora japonica) vysazená u brány představuje stráž.

V celém uspořádání japonské zahrady se odráží jakoby dvě významná pravidla. Jedna – estetická a druhá – symbolická vyjadřující filosofii a náboženství. Obě tvoří v zahradách tabu. Dodržování těchto zásad – tabu, mělo hospodáři domu zajistit dobré postavení, bohatství, majetek, zdraví a dlouhý život.

ZAHRADY ZEN

S obdobím Kamakura se spojuje další rozvoj japonské zahrady. V té době 1185–1333 rozkvétal v Japonsku buddhismus. Ve čtyřech hlavních nově vzniklých buddhistických sektách: Jodo, Nara, Nichiren a Zen měl – na umění, literaturu a zahrady – Zen vliv největší. Změny v tvorbě zahrad se vázaly na uplatňované zásady tvorby vlastních zahrad kaplanů sekty Zen, kterým měly vytvářet vhodné prostředí pro soustředění a kontemplaci. Zdůrazněna byla prostota a klid, bez zbytečných jednotlivostí, které by mohly rozptylovat. Toto se stalo později pro všechny zahrady společné a také obecné v další tvůrčí činnosti. Odpovídalo to prostým a surovým podmínkám života tehdy převládající kasty rytířů. Zahrady se staly tedy pokojné jednoduché, byly méně ozdobné s použitím jednoduchých zahradních tvarů. Vůdčími motivy jsou převážně kameny, voda a stálezelené rostliny, které se v průběhu roku mění jen nepatrně. Charakteristické byly tzv. ”suché zahrady nebo ”kamenné zahrady” nebo – li karesansui, v nichž při použití kamenné drtě a kamenů – bez vody – byly vyznačeny břehy řek nebo mořského pobřeží. Odvozují se z činnosti sekty Zen a současně mají velký vliv na zahradní umění.

Největší rozvoj zahrad pod vlivem filozofie a estetiky sekty Zen připadá na období Muromachi (1333–1573). Mnoho z těchto zahrad se zachovalo – zvláště v okolí Kiota – až dosud. Jsou svědectvím velkého umění tehdejších tvůrců a tak nám dovolují poznat kompoziční hodnoty historických zahrad Japonska.

Z hlediska evropského umění je nejneobyčejnější zahradou Ryoan – ji v Kiotu u svatyně Pokojného Draka – víry Zen. Soubor budov tvoří několik staveb a různých zahrad, z nichž vyniká známá kamenná zahrada, jako nejdůležitější tohoto typu v Japonsku. Zahrada je plná symbolických znaků s lapidární komposicí, což mimo dojem starodávnosti působí i nyní velkým dojmem – je současně efektní i překvapující.

Celý soubor zahrady Ryoan – ji zabírá plochu 23 × 9 m uzavřeného prostoru, který delší stranou přiléhá k tarasu otevřené verandy hlavní budovy. Z ostatních stran je obklopen nevysokou zahradní zdí, která je ozdobena stříškou. Zeď odděluje, ale neisoluje zahradu od stromů vnějšího parku. Území zahrady je ploché, vyplňuje ho zcela světle šedá kamenná drť, mimořádně pečlivě je upravená soustava patnácti kamenů v pěti skupinách.

Kameny tvoří zvláštní kompozici, která je vidět při pohledu z verandy – zleva doprava jsou to skupiny pěti, dvou, tří, dvou a opět tři kamenů. Jejich rozložení je tak uspořádáno, že z žádného místa zahrady nelze vidět všechny najednou.

Na zahradě nejsou žádné stromy, pouze okolo kamenů roste mech tvořící okraje. Kamenná drť se hrabe zvláštními hrabičkami, které vytvářejí rýhy souběžné s verandou. Pouze v blízkosti kamenů se drť upravuje odlišně – vytváří se v ní rýhy soustředných kruhů a tak připomínají vlnky na vodě, když narazí na překážku.

Je to zahrada pro kontemplaci při pohledu z terasy, ale i z vnitřku budovy – zahrada je součástí celkového obrazu.

Prvý dojem ze zahrady Ryoan – ji je prostota, klid a lakonická kompozice umocněná celkovou jednobarevností prvků. Kompozice je vsutku abstraktní.

Pozadím zahrady je vnější park, v jiném případě panorama okolní krajiny, viditelné z verandy za ohrazením. Takový způsob umožňuje propojení kompozice s výhledem na vnější okolní krajinu a nazývá se "shakkei" nebo-li "vypůjčená scenérie" a je v japonském zahradním umění časté.

Taková velmi abstraktní kompozice zahrady umožňuje rozmanité souvislosti a prožitky. Ty mohou být různé – v návaznosti na podmínkách cítění, počasí, ročním obdobím a denní době – především však na vnitřním stavu pozorovatele i jeho celkové citlivosti.

Je známa pověst o tom, že skupiny kamenů v zahradě Ryoan – ji představují symbolicky převádění tygrátek přes moře. Z pohledu je možné získat dojem mořských vln omývajících pobřežní skaliska, nebo oblohy na jejímž jevišti vystupují skalisté vrcholky hor. Mohou to být i méně racionální souvislosti o více méně symbolickém významu nebo odpovídající některým filozofickým názorům. Pro Zen je taková kamenná zahrada obrazem světa a kontemplování umožní poznat učení Buddha a tím i mystické spojení.

Tvůrce zahrady Ryoan – ji není dobře znám, někdy se uvádí, že to byl vynikající umělec Saomi, jindy Tessen Soki.

V období Kamakura a Muromachi byly zahrady "karesansui" velmi populární.

Druhým příkladem (po Ryoan – ji) této skupiny je zahrada Daisen – in u kláštera Daikoku – ji v Kiotu. Zahrada, pocházející z roku 1513 je skvěle zachovaná. Na nevelké ploše ve tvaru písmene "L", přičemž delší rameno je 14 m a kratší 9 m dlouhé, přičemž jejich šířka nedosahuje 4 metrů! Zahrada sousedí s budovou svatyně a její vyhlídkovou terasou. Vnější řešení představují skupiny, převážně velkých kamenů, symbolické zobrazení vody a menší podíl dřevin v dalším obzoru. Tvůrcem zahrady Daisen – in byl Kogaku Soko.

FOTO 29, 30, 31

Miniaturisace

Idea "karesansui" představuje jeden z nejsilnějších znaků japonské zahrady. Je to rovněž idea miniaturisace krajiny, určující soustředěně podstatu skutečných tvarů krajiny vyskytujících se v přírodě. Tyto prvky jsou při využití odpovídající zahradní techniky v syntetické podstatě vhodné pro velikost malé zahrady, ale často to jsou jen jednoduché, zvláště pečlivě vybírané prvky.

Tímto způsobem se okolní svět, makrosvět japonských ostrovů nebo také určitého místa či pouze jednotlivé motivy – využívá tvrdým pravidlům tvůrce, odvozeným z každodenního života. Takové kompozice a také výběr nejrepresentativnějšího námětu při utváření zahrady se stávají hlavní ideou i vedoucím tvůrčím motivem – současně při jeho přijetí, pramenem mocných estetických prožitků, které mohou vést i ke spojení s určitou reálnou krajinou.

Zahrady takového typu – miniatury, můžeme vidět v mnoha japonských zahradách, jako např. “kamenné zahrady” svatyně Ryoan-ji, Daisen-in, také u Stříbrného pavilonu s pahorkem připomínajícím horu Fuji, jezero u Zlatého pavilonu odpovídající Japonskému moři atd. Miniaturisace se vztahuje v zahradním umění také k další činnosti – “bonsai”, což je umění upravovat zakrslé dřeviny, obdivované pro krásné tvary malebných starých stromů a spojení s podloží na němž rostou. Umění se rozvinulo během období Kamakura, později se rozšířilo. Tradice “bonsai” je oblíbena i nyní a nejen v Japonsku. Blízké jsou komposice složené, zahrnující jednotlivé stromky vytvářející miniaturní zahradu v květináči, což se nazývá “Hako niwa”. Skládá se většinou z několika stromů, někdy také vody a tím se vytváří s květináčem odpovídající zahrádka. Jsou stejně oblíbené jako bonsai. Nejčastěji se umísťují u vchodu do domu, na terase, na okně nebo i v místnosti. Jiným způsobem miniaturisace je “bonseki”, která vystihuje krajinářskou kompozici z písku a drobných kamenů na černém podnosu – proto jsou nazývány podnosovými krajinami.

KLASICKÉ ZAHRADY

Od plochých kamenných zahrad se lišily zahrady pahorkovité, které se rozvinuly rovněž v období Muromachi, které se mohou označit jako klasické pro Japonsko. Jsou obvykle značně větší a jednou částí je také malá zahrada kamenná. Nejvýznamnější příklady těchto zahrad jsou v Kinkaku-ji nebo-li Zlatém pavilonu, Ginkaku-ji nebo-li Stříbrném pavilonu a posléze Tenryu-ji, které se všechny po dnešní dny zachovaly. Významný soubor Zlatého pavilonu vznikl na místě dřívější residence v okrese Kamakura, vybudované v r. 1397 šogunem Ashikaga Yoshimitsu. Až po jeho smrti se sídlo stalo svatyní Zen. Vlastní pavilon je v rozlehlé zahradě u jezera. Budova je třípodlažní, čtvercová, přičemž přízemí je otevřené a vyšší patra jsou pokryta střechou se zdviženými rohy. Vnější stěny jsou pozlacené, od čehož je pojmenování.

Zahrada u Zlatého pavilonu je prostor velmi klidný a současně malebný, plný světla, doprovází ho motiv vody. Jsou zde dvě jezera, jedno je poměrně velké s rozvinutými břehy, se Zlatým pavilonem, četnými skalkami různé velikosti v jezeře z něhož vyrůstají dřeviny příslušně malých forem – převážně to jsou borovice. Vytváří to mnoho reflexů mezi vodou, světlem, různých stran pagody a ročním obdobím. Druhé jezero je menší, výše položené s velkým vodopádem a lotosy. Na pahorku v sousedství obou jezer byl o něco později vybudován čajový pavilon, který se zachoval podnes a z něho se měly kontemlovat západy slunce. Zahrady Zlatého pavilonu navrhl vynikající tvůrce Muso Kokusi.

Rovněž v Kiotu, ale na opačné straně než Kinkaku – ji se nachází méně skvostná zahrada Svatyně stříbrného pavilonu, nazývaná Ginkaku – ji. Pavilon, který měl být stříbrný, nebyl zcela dokončen, má dvě patra a pochází z r. 1489. Vybuoval ho šogun Ashikaga Yoshimasa. Soubor je více méně původní, zahrada je pěkná. Hlavním motivem je nevelké a nepravidelné jezero, na jehož břehu stojí Stříbrný pavilon. Poblíž je umělý pahorek z kamenné drtě ve tvaru uťatého kužele, připomínající slavnou horu Fuji. Je zde rovněž symbolické jezero písku, v němž jsou vyhrabány různé vzory. Původně byla zahrada mnohem větší. Okolo r. 1931 byla odkryta pod náspem část – dávná čajová zahrada. Autorem Stříbrného pavilonu byl Saomi.

Ještě jeden skvělý park je u svatyně v Kiotu: Tenry – ji, navržený známým tvůrcem zahrad Muso Kokushim. Dávnou svatyni vybuoval šogun Ashikaga Takauji v r. 1339. Tato byla několikrát zničena požáry. Naproti tomu zahrada se zachovala ve své původní podstatě a tak je ze všeho nejcennější. Nejkrásnější je část s jezerem, vodopádem, mostkem a pahorky, významnou částí zahrady je přiléhající pohoří Arashiyna, které je dokonalým příkladem

”shakkei”, nebo – li scenerie vypůjčené. Celý soubor, včetně pohoří je pod zvláštní ochranou – jako historická krajina.

Zahrada Tenryu – ji je příkladem zahrnujícím dva typy zahrad. Je to zcela kamenná zahrada – na jedné straně svatyně a také zahrada – na straně druhé zahrada s jezerem s poloostrovy s nejstarší japonskou tradicí, sahající do 7. – 8. století. I v této zahradě je mnoho symbolických prvků. Jedním z nich je např. kaskáda před průčelím svatyně. V kaskádě je hlavní kamen s pojmenováním ”kapr”, jako symbol v umění Dálného východu často potkávaný. Symbol je založen na víře, že ryba se může změnit v dobrého draka, pokud překoná práh vodopádu a proud vody. Proto jsou v malém jezírku na potoku chovány stále ozdobné ryby. V Tenryu – ji je pěkný příklad pergoly s wistarií (glycinie), což je častý motiv japonských zahrad. Je to plochá dřevěná konstrukce podepřená sloupy, z níž visí dolu na jaře dlouhé hrozny fialových květů – jakoby stalaktitů.

Zahrady zámků a svatyní

Další změny japonské zahrady se váží na poměrně krátké, ale významné období Momoyama (1573–1603). Období se vyznačuje výstavbou majestátních zámků a paláců, bohatě zdobených, sloužících současně k obraně a zdůrazňující viditelně sílu vlády. Zámek a palác vzniklo mnoho, vyvolalo to rozvoj střelných zbraní. První zámek a palác vybudoval Azuchi v r. (1576 –82). Nejokázalejší palác v Osace byl zbudován v r. 1585 šogunem Hideyosim. Svoji okázalostí a bohatstvím povzbudil výstavbu světskou a tak se stal vůdčí ideou. Zahrady se rovněž měnily na mnohem okázalejší a bohatší svými prvky, jako prostranností, formou a barvou. Taková typická zahrada byla u zámku Fushimi, vybudovaném v r. 1594. Ze všech podnes zachovalých zasluží pozornost zámek Shirasagi, nebo-li Bílé volavky v Himeji, z r. 1608. Druhým typem zahrady byly zahrady u svatyně, z nichž nejdůležitější a nejatraktivnější se nachází u svatyně Sambo-in v Kiotu. Je to současně zahrada nejrepresentativnější pro období Momojama. Zahrada vznikla na místě starší residence z iniciativy šoguna Toyotomi Hideyoshi, okolo r. 1598. Při pohledu na zahradu z verandy je vidět potok s mostky, kaskádu, stromy a keře na pahorcích v pozadí, kompozice je velmi bohatá. V zahradě byly vybrány rostliny s ohledem na změny roku a tak bývá nazývána “zahradou čtyř období”.

* * * * *

Čajové zahrady

Na rozdíl od bohatství zahrad u paláců a svatyní – rozvinulo se v období Momojama (1333–1573) odlišné prostorové řešení – čajová zahrada, což vychází ze slavnostních obřadů pití čaje.

Zahrady se vyznačovaly jednoduchostí, uměleckým vkusem a elegancí, což mělo napomáhat kontemplaci, klidnému způsobu myšlení a odpočinku v příjemném prostředí pěkné zahrady. Tomu měly rovněž odpovídat přilehající pavilony, jejich zařízení, stejně jako uspořádání celé zahrady. Praktické potřeby ceremoniálu spojeného s pitím čaje ovlivnily také rozšíření k tomu potřebného zařízení: jednotlivosti byly současně základními kompozičními prvky čajové zahrady, jako např. kamenné svítilny, vodní nádrže, kameny chodníků, obrubníků, schodů, čajové pavilony a čekárny.

Tradice pití čaje v Japonsku vychází z Číny. Pití čaje, jak známo, bylo využíváno za panování dynastie Tang, v období 7. – 9. století. Zpočátku se používal nálev z listů čaje pro léčení. Později, současně s rozšířením sekty – buddhistické sekty ZEN – bylo zavedeno pití čaje pro stimulaci při dlouhodobých meditacích. Již v roce 760 zpracoval Lu Yui: Knížku o čaji, která obsahovala návody na přípravu čaje zapařováním čajových lístků. O čaji z prášku se zmiňuje knížka z r. 1053 od čínského autora Tsian Siana.

V Japonsku jsou první zmínky o pití čaje z 8. - 9. století, přičemž šířeji se rozvinulo ve 12. – 13. století. Jeden reformátorů buddhismu kaplan Eisai (1141–1215), zakladatel sekty ZEN, se vrátil z cesty po Číně v r. 1194 a přivezl sebou keře čaje, začal je pěstovat u kláštera pro náboženské odřady. Eisai je také autorem první japonské knížky o čaji – Kissa Yodjoki, vydané v r. 1211, v níž se uvádí užitečnost pití čaje pro člověka.

Pití čaje se proto rozšířilo ve všech klášterech ZEN, rovněž s rostoucím vlivem v 13. – 14. století na celý život v Japonsku a také na samurejskou šlechtu. Jako zvláštní způsob pití čaje a s tím spojený obřad se vytvořil pod vedením mistra Murata Shoku (1422–1502). On první zavedl pravidla tohoto rituálu, spojil ho s podstatou života a vnitřní dokonalosti – ZEN.

** ** **

Díky mistrovi Shoku se jím vytvořený čajový ceremoniál rozšířil po celém Japonsku. S tím se váže zásada, že místnost v níž se odbývá ceremoniál má být zvláštním způsobem upravena. Tak vznikl pavilon Togudo, v zahradě Stříbrného pavilonu, nebo-li "Svatyně laskavé svátosti". Tento první příklad se stal vzorem pro mnohé další realizace.

Další rozvoj čajových tradic je svázán s Takeno Joo (1502–56), který se snažil upravit ceremoniál v samostatné části zahrady. Čajový pavilon je samostatný, blízko hlavních budov kláštera, paláce nebo domu, a obklopující zahrada je pro ceremoniál zvlášť upravena. Rikiu vyjádřil zásady pro tvorbu čajových zahrad i pavilonu z tokonomy, jejich budov a zvláštního zařízení. Jeho učeň Furuta Oribe (1544–1615) uvedl do obřadu oddychové prvky, kult čaje se stal snadnějším a tím přístupnějším širším vrstvám obyvatel.

Po Sen-nu Rikiu se ustálili dva hlavní směry dalšího rozvoje čajových tradic. Jeden, který pokračuje dosud byl přístupnější, druhý založený na velmi přesných zásadách je spojen především s elitou daimiosů. Představitelem tohoto druhého směru byl mistr čajového ceremoniálu a umělecký tvůrce zahrady Kobori Enshu (1579–1647).

Při obřadu pití čaje přebývali účastníci za vchodem, nebo v čajovém pavilonu, dodržovali přesná pravidla, pozorovali scenerii zahrady a tím se sžívali s vnitřním klidem a ovzduším zahrady. Uspořádání zahrady tomu mělo napomáhat. Rovněž ploché kameny na cestě k čajovému pavilonu, kde hosté odkládají své meče, což také uvolnilo mysl a umožnilo soustředění na obřady. Později se během pití čaje umožnil pohled na zahradu otevřenou stěnou pavilonu.

Všechny části zahrady a pavilonu byly podřízeny čajovému ceremoniálu. Jeho podstatu vystihují čtyři zásady: harmonie, úcta, čistota a klid. Každá z těchto zásad má filosofický a materiální základ. Prvá zásada – harmonie se rozumí jako podřízení vesmíru, přírodě s člověkem. Druhá zásada – úcta, vztahuje se k vzájemné úctě, zrovnoprávnění všech účastníků bez ohledu na jejich postavení a zastávané funkce. Třetí zásada – čistota vyžaduje vnitřní očistění od každodenních starostí a napětí, vztahem ke kráse poznání pravdy, rovněž platí o čistotě v zahradě i domu. Čtvrtá zásada – klidu označuje ticho, vnitřní upokojení a soustředění bez vnějších znaků a prvků vyvolávajících vzrušení.

Prvé dvě zásady – harmonie a úcta – měly charakter sociální a etický, třetí zásada čistoty navazuje na předpoklady psychologické a fyzické, konečně čtvrtá zásada – klidu má znaky spirituální a metafysické.

Postupem času se stával čajový ceremoniál vyumělkovaným, zahrada měla rozvinutý program s velmi různorodě uspořádaným prostorem. Mohou se rozlišit obvykle dvě hlavní skupiny prostoru: vnější s pavilonem očekávání a vnitřní s čajovým pavilonem.

Čajové obřady se staly v Japonsku častými – a jsou velmi oblíbené podnes. Staly se součástí japonské kultury. Jsou současně umění pro cvičení koncentrace a současně měřítkem dobrých zvyků a chování. Pro Japonce je čajový obřad ”náboženstvím životního umění”.

Procházkové zahrady

Další tendence zahradních úprav jsou z období Edo (1603–68). Dlouhotrvající mír, hospodářský pokrok a organizace země – to vše přálo rozvoji literatury, krásného umění i japonských zahrad. Bezpečí při cestování usnadnilo vyhledávání a studium vzácně vystupujících motivů přírodních krás – do té doby neznámých a málo přístupných, vzápětí jejich vhodné využití při zahradní tvorbě. Byly to především malé čajové zahrady, ale rovněž obřady při pití čaje, které se staly v Japonsku velmi časté.

Současně s častým využíváním čajových zahrad, staly se součástí každodenního života. Zahrada sloužila ke kontemplaci a pozorování projevů přírodních krás – od východu k západu slunce, měsíce – lunny, kvetení květin a dřevin, zbarvením a opadáváním listů na podzim, šumění vody, korun stromů.

Zahrada byla místem setkání s přáteli, při pití čaje, ale rovněž při pozvání k obědu – vše v prostředí krásných krajinných zahrad.

Novou skupinu zahrad představovala v období Edo – procházková zahrada. Projevilo se to zvětšením prostoru, do té doby spojených se sídly daimiosů a šlechty. Nejvýznamnějším a nejkrásnějším příkladem zahrad z období Edo, který může být modelem japonské zahrady, je zahrada u vily Katsura, nedaleko Kiota. Vznikla na počátku 17. stol. pro knížete Toshihita a o něco později byla doplněna v r. 1642 pro knížete Toshitada. Je to nádherná zahrada, dobře zachovaná a poměrně velká – 5,6 ha. Uprostřed se nachází velké jezero s nepravidelnými okraji břehů a pěti ostrovy různé velikosti. Nad jezerem je soubor paláců, které obchází cesta z různých kamenů – doprovázená kamennými svítilnami z níž je vidět různé zahradní obrazy krajiny: horské, říční, údolní, polní, zátoky aj. Mimořádný obraz je ve východní části zahrady s kamennými svítilnami na kamenném útesu, známý jako ”Ama – no – hashidate”. Okolní cesta vede od vnější brány, dvěma bránami vnitřními, nejprve do pavilonu očekávání, do středu zahrady k zahradním pavilonům na pahorcích za jezerem a naproti paláce. Jsou to zejména: velký čajový pavilon Shoka – tei a velký čajový pavilon Shoka – tei poblíž Ama – no – hashidate, dále malý čajový pavilon Shoka – tei a Onrin – do zasvěcený knížeti Toshidate na pahorku jižního ostrova. Pozornost zaslouží také v japonských zahradách exotický prvek, jinak vzácný. Na pahorku jsou ságovce (*Cycas revoluta*) blízko pavilonu očekávání. Jsou to rostliny velmi podobné palmám, pouze jejich kmeny jsou nízké a silné. Zahrada i vily Katsura – jako procházková – je prvním a nejhezčím příkladem zahrady tohoto typu v Japonsku.

Ve stejné době – v letech 1615 až 1623 – vznikla zahrada u císařských paláců Kioto – Gosho. V jeho východní části je velmi krásná zahrada, uspořádaná vynikajícím tvůrcem Kobori Enshu. Prostor zahrnuje tři základní obzory: nejprve od strany paláce – pláž z kamenů, později – jezero s ostrovy a posléze na konci – pahorky s bohatým porostem z dřívější zahrady. Pozornost se obrací především na velmi zajímavě uložené kameny z nichž největší má velké rozměry. Tato zahrada, nejvýznamnější v celém palácovém souboru zahrad, byla později částečně pozměněna a doplněna, základní prvky však zůstaly stejné a tím je jednou z nejzajímavějších zahrad Kiota.

V období Edo vzniklo mnoho významných zahrad. V severo – východní části Kiota je rozlehlá procházková zahrada u císařské vily Shugakuin. Zachovala se v původní podobě z 17. století a patří v Kiotu mezi zahrady největší – má rozlohu 28 ha.

Jednota prostoru v zahradě a domě

V zahradě vily Katsura je zřejmá další hlavní zásada tvorby zahrad a okolí vily japonské tvorby. Tento znak je jednota integrity i jednota kompozic obou prostředí. Zdůrazňují to stěny paláce a pavilonu, které po odsunutí dovolují snadný kontakt – pohled z vnitřku budovy do obklopující zahrady. Zahrada se tak stává pro vnitřek budovy přírodním krajinným obrazem. Tím zdůrazňuje úzký svazek mezi otevřenou verandou, nazývanou rovněž ”engawa” u paláců a vil, rovněž u svatyní otevřených do zahrady. Stejně silný svazek se zahradou splňují základny před verandou sloužící pro kontemplaci, rovněž v úrovni země bez zastřešení – jako to je např. v paláci Katsura, před Old – Shoin.

V těchto následných, stále větších zahradách, které se blíží architektuře stavby se projevuje vzájemné pronikání a zaniká jejich vzájemná hranice. To je význam tradičních japonských zahrad a architektury, které nacházejí uplatnění v současných směrech pro úpravu otevřené architektury, nebo-li zahrady, uzavřené architektury, nebo-li budovy v mnoha zemích Evropy i ve světě.

Vlivy západu

Od roku 1868 – až po současnost – je nejnovější období japonských dějin spojeno s nynějším hlavním městem – Tokiem. V tomto období se rychle rozvíjí modernizace techniky i hospodářského života – v návaznosti na země Západu. Předtím bylo Japonsko uzavřenou zemí. Současně se projevují významně evropské vlivy i v kultuře, v divadle se uplatňují západní umělecké směry. Vedle tradičního proudu svázaného s tradičním uměním, rozvíjí se kultura i umění přejímané ze Západu. Rovněž v japonském zahradním umění je zřejmý vliv evropských parků. V pozdějším období se rozvíjí proudy spojující prvky novodobé s tradičními, které jsou smíšené – osobitě eklektické. Současnou architekturu, vycházející ze západních budov tvořených převážně z betonu, doprovázejí často – jako kontrast – tradiční japonské zahrady. Rozvíjí se však rovněž současný směr, u něhož jsou zřejmé tradiční prvky japonské kultury, nebo je využívá pro utváření nových forem a mají být kompromisem mezi tradicí a současností. Tvorba – zejména vynikajícího současného japonského architekta Kenzo Tanga, je vyjimečně výstižným příkladem. Je to důležité současně pro architekturu japonských zahrad. Mnohem dříve si již japonské umění vypůjčovalo z čínské architektury a zahradního umění, což přineslo uměleckou syntezu a vyústilo v samostatné podání zahradního umění. Současná potřeba zahrad, nové materiály a novodobá stavební technologie

– určují nové požadavky při utváření současného vyjádření japonské zahrady. Vytváří to potřeba tvůrčí interpretace současných směrů, jimiž je současně vlastní podstata tradiční japonské zahrady, která má hluboké kořeny v kultuře a stále je zachovává.

Městské veřejné zahrady

Vlivy evropských zahrad – v období Meiji – jsou v Japonsku uznávány a je oceňován jejich přínos při dalším rozvoji zahradního umění. V tomto období se začalo odlišovat prostorové řešení a podle evropského vzoru začaly vznikat nové městské veřejné zahrady. Jejich řešení – především zpočátku – vycházelo převážně ze západních vzorů. Takové řešení zahrad si vynutily nepříznivé životní podmínky v hustě zabydlených městech. Doposud se obvyklý odpočinek vázal většinou na odjezd za město, k řece – do území jinak neuspořádaných. Nicméně postupující rozvoj města, jeho husté obydlování zdůraznilo potřebu městských zahrad a parků, které navíc mají velký význam při případném zemětřesení.

Prvá veřejná zahrada – pojmenovaná "Park Yamate" vznikla v r. 1871 uprostřed Jokohamy. Byla nevelká – měla rozlohu 2,3 ha. Další – v Tokiu podnes velmi populární – je "Park Ueno" s rozlohou 55 ha, otevřená v r. 1873. Pro další rozvoj městských parků měla velký význam vládní proklamace z r. 1875. Zavazovala totiž jednotlivé prefektury Japonska k zajištění – krajiny – krásného území, spojeného s dějinami, jako základnu pro zakládání městských parků v Japonsku. Na základě této proklamace vzniklo do r. 1887 na 67 městských parků po celém Japonsku, jejich celková rozloha dosahovala 2 000 ha !

Městským parkem – zbudovaným na základě této proklamace, jako první – byl Park Hibiya, o rozloze 16 ha, položený uprostřed Tokia. Vznikl podle západních vzorů, pouze jednotlivosti zůstaly v tradičním japonském slohu. Po dokončení byl park předán k užívání v r. 1903.

V následujících letech nastoupil intenzivní rozvoj městských i příměstských veřejných zahrad. V posledních letech jsou součástí pětiletých plánů podle nichž se řídí výstavba od r. 1972, i když jejich počet ještě stále nedostačuje pro zajištění zdravých poměrů obyvatel měst. Současně jsou pro tento účel určovány čím dál větší území s velkou různorodostí – nejen na území měst.

Ochrana přírody a krajiny

Tradiční umění japonských zahrad, vycházející z krásného rodného kraje je spojeno těsně s jejich ochranou. Podobně jako v jiných zemích, rovněž v Japonsku se realizuje široce pojatý program zahrnující soustavu území podléhající ochraně. Prvé právní ustanovení je z r. 1931. Již v r. 1934 byla vyhlášena ochrana osmi národních parků o rozloze 850.000 ha. Představují tím základní formu ochrany. Po modifikaci ústavy v r. 1957 se odlišily tři kategorie národních parků, které mají různý stupeň ochrany a možnosti rekreačního využití.

Prvá kategorie představuje národní parky o nejvyšších krajinných i přírodních hodnotách. V současné době je jich 27 a mají rozlohu 2,02 milionu hektarů, což je 5,4 % celkového území Japonska.

Druhou kategorií je "quasi" národní parky, které mají rovněž významné krajinářské a přírodní hodnoty, ale nižší než v kategorii první. Obvykle jsou dostupné pro rekreaci. Celkem je jich 54

a mají rozlohu 1,9 milionu hektarů, představují 3,4 % z celkového území Japonska. Jejich ochrana je vyhlášována vládou, ale na základě návrhů místních orgánů.

Třetí kategorií jsou parky prefektur, jimi vyhlášené, které se využívají především pro rekreaci. Takových parků je 297 a mají rozlohu 2,01 milionu hektarů, což je 5,3 % z celkového území Japonska.

Národní parky ještě doplňují další formy. Jsou to chráněná území přírody, které zahrnují území ceněná z různých hledisek – jako alpská květena, cenné původní lesy, některé řeky jezera atd. Další skupinou, která se rozvíjí zejména v posledních letech, je tzv. "ochrana původní přírody", které jsou charakteristické a nezměněné lidskou činností. Doposud bylo v letech 1975–80 vyhlášeno 5 takových území s celkovou výměrou 5.600 ha.

Národní parky navštěvují početní zájemci, kteří využívají možnost kontemlovat přírodní krásu krajiny a současně pozorovat přírodu v různém období aktivní rekreace. Rozvinutý program rekreačního využití spojuje "quasi" národní parky s vyhlášenými prefekturami. Rozvíjí se různé způsoby využití, např. jízdou, turistikou, horolezectvím, koupelemi v horkých pramenech nebo jen pobytem ve volné přírodě na vzduchu – na vyznačených místech pro tento účel připravených. Počet návštěvníků a uživatelů národních parků – podle údajů z r. 1982 – je: v parcích národních 323 milionů, v "quasi" národních parcích na 274 milionů a posléze v parcích prefektur na 231 milionů.

V dávné tradici japonských krajinných parků, která se vyvíjí již více než 1.200 let – stejná jako v současné ochraně a péči o nejcennější části přírody – je stále zřejmá úcta a uznání přírodních krás, hodnot rodného kraje. To vše představuje základnu pro japonské zahradní umění, které se rozvíjelo od dávných dob až po současnost, uplatňuje se nyní na velkých územích a vytváří velmi různorodé možnosti pro odpočinek.

AMS 92/X

Slovník nejdůležitějších termínů, zahrad, tvůrců

Majdecki L.

AMA – NO – HASHIDATE: název scenerie typu mořského břehu, v japonských zahradách častá. Byla inspirována v minulosti přírodní krajinou u pěkně utvářené zátoky na severním břehu ostrova Honšu, poblíž Miyaza

BONZAI: miniaturní dřevina, speciálně tvarovaná a upravená v květináči, takže dobře ukazuje tvary starých stromů v přírodním prostředí

BONSEKI: krajinářská kompozice z kamenů a písku, na podnosech s černým lakem. Nazývá se rovněž krajinou podnosů, slouží jako ozdoba uvnitř budov – rovněž tokonomy

CHANOYKU: ceremonie slavnostního pití čaje, určuje také způsob přípravy náradí, rovněž vnitřní úpravu a okolní zahradu

DAISEN - IN zahrada: vznikla 1513, založil ji Kogaku Sotan 1465–1548, jako kamenná zahrada ZEN na malém prostoru, utvářená ve tvaru písmene "L" - zachovala se jako jediná podnes v Kiotu, na jeho tvorbě se podílel Soami

GEIAMI 1431–84: znalec poesie, malířství a zahradního umění na dvoře Yoshimasy, představitel doboshu, nebo-li účastník estetických zábav.

HIBIYA PARK: veřejná zahrada s výměrou 16,5 ha, jedna z nejrannějších toho typu v Japonsku, realizovaná ve středu Tokia 1903. Odbývají se zde estrády, koncerty (1923) a navštěvují ji četní obyvatelé Tokia

IKEBANA: tradiční umění, jak ukládat květy v nádobách s uměleckým pojetím podle přesně určených pravidel a symbolického významu, využívá dekoraci vnější i tokonomy

IMPERIAL VILLA OGROD: vykopený 1975 na území dávné Nary, nyní nejstarší zahrada v Japonsku, pochází z počátku 8. století

KOBON ENSHU: znamenitý tvůrce skvělých zahrad jako: u císařského paláce Kiota a vily Katsura v Kiotu, u svatyně Honbo v souboru Daitoku - ji, u zámku Mijo, u svatyně Nanzen - ji aj.

KOGAKU SOTAN 1465–1548: mistr ZEN, vytvořil skvělou zahradu kamennou Daisen - in v Kiotu, když byl prvním opatem tohoto kláštera

KAMENNÉ ZAHRADY: hlavní prvek japonské zahrady, používaný podle struktury, formy, barvy a zvláštních prvků symbolického významu. Nazývají se různě, podle místa a charakteru kamenů: pahorkovité, jezerní, říční, kaskádové, údolní, stupňovité, pěšinkové aj.

KARESANSUI: zahrada plochého typu - z kamenů a drtě, proto kamenná nebo suchá, je typická zejména pro ZEN

KATSURA zahrada, ukončená 1624 knížetem Kobori Enshu v Toshihito v Tokiu - je nejvýznamnějším příkladem procházkové zahrady Japonska a je dokonale zachovalá

MUSO KOKUSHI 1275–1351: nazývá se rovněž Soseki, mistr ZEN, autor znamenitých zahrad Tenryuji a Saihoji, Toji - in, všechny v Kiotu, je mu připisován také park u Zlatého pavilonu

MURATA SHUKO 1422–1502: mistr ZEN, zadal jako prvý přesně určená pravidla čajové zahrady, byly spojeny většinou s kamennými vodními nádržkami pro vyplachování úst a také kamennými svítilnami

NAOMI 1397–1476: mistr čajového ceremonialu malíř a tvůrce zahrad, pracoval na dvoře šogonů Ashikoaga

NARA PARK: populárně nazývaný "parkem daňků" v Nara, v blízkosti svatyně Todaiji o ploše 250 ha

NOJI zahrada: vytvořená 1626 u zámku v Kiotu pro šoguna Tokogawy... nazývaný rovněž Ni - no Maru, spojený s velkým audienčním sálem. Navržen znamenitým tvůrcem zahrad Kobori Enshu

NIKKO zahrada: u svatyně s bohatostí a výzdobou, vybudována 1634–6

PAGODA: je budova svatyně - relikviářem, vícepatrová budova věže dřevěná se čtvercovou základnou, uprostřed má monolitický sloup, kde je relikvie s několika střechami - nejčastěji s pěti nahoru zdviženými cípy. Pagoda symbolizovala Buddhu ve stavu nirvány. V zahradách bývají i malé kamenné p_____.

RIKUGIEN zahrada: v Tokiu - koncem 17. stol. vznikla pro jednoho šoguna z rodu Tokugawa a je příkladem japonské tradiční zahrady, plocha 15,5 ha

RITSURIN zahrada: založená v Takamatsu na ostrově Shikoku 1673–81 je jednou z nejhezčích japonských zahrad, navazuje na západní tradice, plocha 75 ha

RYOANJI zahrada: nejznámější zahrada koncepce ZEN - kamenná zahrada v KIOTU, vytvořená 1499, výlučně z kamenné drtě a kamenů s mechem, uložen zvláštním způsobem. Autorem je podle většiny pramenů Soami.

SEN – NO RIKIU (1522–91) největší mistr chanoyu na dvoře Nobunagi a potom Hideyoshi. Vyjádřil většinu přesné ceremonie a estetické kanoty v čajovém obřadu v zahradě a zařízení, měl velký vliv i na další rozvoj zahrad a jejich podstatu. Po dlouhý čas pobýval a pracoval ve svatyni Daitokuji v Kiotu, kde je rovněž pochovaný

SOAMI 1472–1525: známí malíř, básník a mistr ceremoniálů čajových. Tvůrce znamenitého řešení zahrady Stříbrného Pavilonu a zahrady Daisen – in; určité zahrady Ryoanji a také zahrad u svatyně Kiyomizu v Kiotu

SOTO – ROI: části čajové zahrady, vnitřní, za pavilonem očekávání.

SOTETSU zahrada má zvláštní charakter, vytvářený cykasy (Cycas revoluta), který byl introdukovan do Japonska v období Momojama 1568–1615 a vzácný např. u vily Katsura

SAIKEI: kompozice miniaturního obrazu na ploché podložce, vytvořené z kamenné drtě a kamenů, zakrslých dřevin

SUKIYA: vnitřek pavilonu pro čajové slavnosti, poprvé bylo použito pavilonu Togudo v zahradě Stříbrného pavilonu v Kiotu

SHAKKEI: označuje "vypůjčenou krajinu" skupiny stromů a keřů, pohledy do krajiny jsou zevně zahrady, ale jsou jedním celkem, způsob se často používá v období Muromachi

SAIHOJI zahrada: vytvořená u svatyně 1341 – Muso Kokushi v Kiotu, též: mechový, pro velké bohatství mechu – tvarů aj. rovněž svatyně se nazývá Kokedera – svatyně mechu

SNETO – GOSHO zahrada: soubor obklopující císařský palác Kioto uvnitř zdí paláce, nejznámější je zahrada s jezerem, vytvořená od Kobori Enshu 1615–23

SARAKUEN zahrada: založená 1885 jako tradiční procházkový park v Kobe, o ploše 18 ha, od r. 1941 je to veřejný park

STŘÍBRNÝ PAVILON: Ginkaku zahrada: vznikl 1489 pro šoguna Ashikaga Yoshimasa (1435–90) v Kiotu, zpočátku palácový, později u svatyně, 1486 doplněný pavilonem Togudo, kde byl poprvé upraven vnitřek pro pití čaje, 193 vykopávky, dobře dochované

SAMBO –in zahrada: je nejkrásnější příklad z období Momoyama, u svatyně Daigoji v Kiotu 1598, na úpravách se účastnil Toyotomi Hideyoshi, celek je velmi bohatý a atraktivní, říká se mu rovněž zahrada čtyřech ročních období

SHINJUKU – GYOOEN park: zpočátku sídlem císařské rodiny v období EDO, 1897 Císařská botanická zahrada, 1949 veřejně přístupný. Plocha 58,4 ha – je oblíbeným místem procházek v Tokiu, zejména když kvetou višně a na jaře chrysantery

SHUGAKIN zahrada SHUGAKUIN: úpravny u císařské vily v Kiotu v pol. 17. stol. – vzácný příklad procházkové zahrady, dobře zachovalé, má tři části: horní s pavilonem Riuti – dotýkající se mraků, dvou dalších – níže položených na terasách, plocha 28 ha

TOYTOMI HIDEYOSHI 1536–98: Slavný Šogun a voják – diktátor v období Momoyama zabýval se zahradou Sambo – in v Daigo – ji

TACHIBANA – NO TOSHITSUNA: autor nejstaršího traktátu o japonských zahradách saku – tei – ki z pol. 11. stol.

TANGO KENZO 1913: jeden z nejvýznamnějších současných tvůrců zahrad v Japonsku např. Park míru v Hirošimě 1949–56

TORII – dřevěná brána, dva sloupy podpírají dva vodorovné trámy, vrchní je poněkud prohnutý uprostřed, označuje svatyně šintoismu

ATATMI: mata na podlaze s velikostí 91 x 182 cm, určuje modul místností a tím i budovy

TAMATSUKURI: způsob stříhání dřevin, čímž koruna borovice dostane tvar koule nebo plochých talířů na kmenu patrovitě nad sebou vystříhaných

TOKONOMA: nika (niche – niše) uvnitř s vyvýšenou podlahou, kde je závitovitá ozdoba s uměleckým vyjádřením ikebany

TENRYUJI zahrada: vytvořená 1340 v Kiotu – tvůrce Luso Kokushi se zachoval v původní podobě, má jezero symbolického tvaru a malý vodopád, zpočátku to byla císařská vila, později svatyně ZEN, současná budova je rekonstrukcí z r. 1899

TAIZO – IN zahrada: vytvořená u svatyně Kioto 1404 malířem a tvůrcem zahrad Kano Motonobu 1476–1559

UCHI – ROJI: část zahrady určené pro pití čaje, vnitřní části

YAMATE zahrada: je prvním veřejným parkem v Japonsku uskutečněným v Yokohamě, vytvořeným na základě vzorů v r. 1871, plocha 2,3 ha

Zahrada u ZLATÉHO PAVILONU: vznikl v období Yoshimitsu 1397, jeden z nejhezčích a skvěle zachovalých zahrad, nachází se v severní části Kiota 1661 vybudován na přiléhajícím pohoří u pavilonu čajového Sekkatei. Zlatý pavilon Kokaku byl spálen 1950 a byl obnoven 1955

Chronologie japonských zahrad

ASUKA – období 538–710

Vyznačuje se zavedením a rozšířením buddhismu v Japonsku.

Příklady: z tohoto období se zachovaly o nejstarších japonských zahradách pouze písemné zprávy

NARA – období 710–794

Váže se na první hlavní město Japonska v Nara, ovlivněným velkým vlivem čínské kultury.

Příklady: nejstarší japonská zahrada u císařské vily v Nara, odkrytá při vykopávkách současné doby

HEIAN – období 794–1185

Je spojena s přenesením hlavního města v r. 794 do nově založeného Kiota, které bylo potom sídlem a hlavní m městem císařství až do r. 1686.

Příklady: zahrada Osawa – no – ike u Kiota, zahrada Mou – tsu – ji v SZ části ostrova Konšu, zahrada Byodo – in v Uji u Kiota. Z tohoto období pochází nejstarší traktát o zahradách ”Saku – tei – ki”

KAMAKURA – období 1185–1333

Vyznačuje se oddělením vlády bakufu, nebo – li šogunátů – mimo císaře v Kamakura, následuje také rozkvět buddhismu.

Příklady: zahrada Eifukuji v Kamakura, zahrada kláštera Tofuku – ji v Kiotu, zahrada Smyo – ji v Jokohama

MUROMACHI – období 1333–1573

Začal zřízením nového šogunátu v Muromachi v Kiotu s rozvojem kulturního a uměleckého života pod značným vlivem ZEN. Příklady: z Kiota zahrada Saiho-ji, zahrada Tenryu-ji, zahrada Nanzen-in, zahrada Kinkaku-ji, zahrada Ginkaku-ji, Ryoan-ji, Jissi-in a Taizo-in, zahrada Juko-in (Daitoku-ji)

MOMOYAMA – období 1573–1603

Označuje sjednocení Japonska, rozvoj výstavby zámků a trvalý vzestup kultury a umění.

Příklady: zahrada Sambo-in v Kiotu, zahrada Ikkyu-ji v Kiotu a zahrada zámku Shirasagi v Himeji

EDO – období 1603–1868

V období rodu Tokugawů a vládou v Edo. Příklady: zahrada u vily Katsura, zahrada Shogaku-im Císařská vila v Kiotu, zahrada Ritsuria v Takamatsu, zahrada Rikugien v Tokiu, park Kenroku v Kanazawa, park Kouraku v Okayara, zahrada Manschu-in v Kiotu a zahrada Konchi-in v Kiotu

MEIJI – období 1868–1912

Váže se na obnovu císařské vlády a přenesení sídla z Kiota do EDO, přejmenovaného na dnešní Tokio s vládou císaře Mutsuhito. Příklady: zahrada Heian-Shrine v Kiotu, zahrada Murin-in v Kiotu, park Hibiya v Tokiu, park Yamate v Jokohamě, park Sorakuen v Kobe, park Národního muzea v Kiotu, park Ueno v Tokiu

TAISHO – období 1912–1926

Z období vlády císaře Jošihito. Příklady: park Osaka-Zámek, park Meiji-Shrine v Tokiu

SHOWA – období 1926...

Období pokračuje podnes, za panování císaře Hirohito. Příklady: park Mei-Jho v Nagoya, památný park Showa v Tokiu, park Suma-Rikyu v Kobe, park Shinjuku v Tokiu, park Hattori Ryokuchi v Osace, park Památníku míru v Hirošimě.

Uvedeny jsou nejdůležitější příklady.

MAJDECKI L.

Sztuka japońskich ogrodów

Wroclaw 1988:41

Umění japonských zahrad

AMS 91/6